

**Öner, Mustafa (2011), *Türkçe Yazıları*, Kesit Yayınları,
İstanbul, 480 s. ISBN: 978-605-4117-64-2**

Özlem Özmen*

“...dünyayı dil ile keşfettiğim için dili dünya sandım.” der J. Paul Sartre. Bizler de Türkçe konuşurları olarak dünyayı Türkçe ile keşfettiğimiz için Türkçeyi dünya sanıyoruz. “*Ses Bayrağı*” mız olan Türkçe dünyada 200 milyona yakın kişi tarafından konuşulmaktadır. Türkçe, dünya dilleri arasında konuşulduğu coğrafyanın büyüklüğü bakımından birinci, ana dili olarak üçüncü ve en çok konuşulan dil sıralamasında beşinci sıradadır.

Bir dünya dili olan Türkçemiz ile ilgili bugüne kadar pek çok araştırma yapıldı. Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mustafa ÖNER’ in “**Türkçe Yazıları**” adını taşıyan eseri bu alana önemli katkılar sağlayan yeni bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Yayın editörlüğünü Prof. Dr. Hayati DEVELİ’ nin yaptığı eser 2011 yılının Mart ayında birinci baskısını yapmıştır. Kesit yayınları tarafından basılan eserin kapağı da oldukça ilgi çekicidir. Ön kapakta arka fon olarak kullanılan Kazan Tatarlarının milli benliğinin simgelerinden Süyüm Bike Minaresi ve Türkçenin ilk yazılı eserlerini işaretlemekte kullanılan Köktürk alfabeli metinden bir kesit okuyuculara eserin içeriği hakkında ilk bakışta bir fikir vermektedir. Arka kapakta yine Köktürk alfabeli bir metin ve eserin içeriği hakkında okuyucuların bir fikir edinebilmeleri için iki paragraftan oluşan şu tanıtma yazısı bulunmaktadır: “XX. Yüzyıla damgasını vuran siyasi gelişmeler, 1938 sonrasında Türk dünyasını birbirine kapatınca, ülkemizdeki Türkçe çalışmaları da bundan olumsuz yönde etkilenmiştir. Yüzyıl sona ermeden bu dünyanın kapılarının açılmasıyla elde edilen dil malzemesi ve araştırma kaynakları, *Türkçe Yazıları*’na esas oluşturdu. O açılım sayesinde, Finlandiya’dan Sibiryaya kadar uzanan merkezlerden toplanan Türk dili verilerini, Türkiye Türkçesine, Eski Türkçeye veya Çağdaş Türk Lehçelerine ilişkin herhangi bir sorunu incelemek üzere kullanmak fırsatı doğdu.

Bu kitapta Türk dilinin uzun yazılı tarihine ve geniş coğrafyasına ait örnekler karşılaştırmalı dil biliminin yöntemlerinden yararlanılarak incelenmektedir. Yapım ve çekim ekleri, edatlar ve yardımcı filleri gibi bağlı

* Arş. Gör. Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü oozmen@nku.edu.tr.

biçimlere ağırlık verilen Türkçe Yazıları içinde Tatarca, Başkurtça, Karayca, Kırgızca gibi ülkemizde az araştırılmış Türk lehçelerinin dil bilgisi ve söz varlığı incelemeleri de yer almaktadır.”

“**Türkçe Yazıları**” adını taşıyan ve 480 sayfadan oluşan eser, içindekiler bölümünde de belirtildiği gibi, **dil bilgisi, söz varlığı ve sözlük** adını taşıyan iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölümün sonunda araştırmacılar için son derece yararlı olan **kaynaklar ve kısaltmalar**, ayrıca eserdeki kavramların sayfa numaralarıyla listelendiği bir **dizin** bölümü de bulunmaktadır.

“**Türkçe Yazıları**” her ne kadar elinize aldığınızda sayfa sayısı itibariyle hacimli bir eser olsa da kullanılan kağıt cinsi itibariyle çok ağır olmayan, rahatlıkla taşınabilecek bir eser. Eserin yazı tipi ve boyutu da okuyucuları hiç yormuyor. Her makalede soldaki sayfanın sol üst kısmında yazarın ve eserin adı, sağdaki sayfanın sağ üst tarafında da o sayfadaki makalenin adı verilmiştir. Böylece her hangi bir sayfayı açtığınızda hangi makalede olduğunuzu zaman kaybetmeden belirleme imkânına sahip oluyorsunuz.

Kitabın **dil bilgisi** adını taşıyan ve toplam 245 sayfadan oluşan ilk ana bölümünü, farklı zaman dilimlerinde çeşitli dergilerde ve kitaplarda yayınlanmış olan şu on iki makale oluşturmaktadır:

- Türkçede İsimden Fiil Yapımı Üzerine Notlar (s.9),*
- Türkçe Söz Diziminde Eklenme Yönündeki Yapılar Üzerine (s.25)*
- Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi (s.31)*
- Türkçede Çekim Edatlarının Karşılaştırma ve Sınırlandırma Bağlantıları (s.39)*
- Türkçede –IIG> –II Ekli Niteleme Söзlerinin Edatlaşması (s.49)*
- Türkçede dan/den Edatı (s.61)*
- mATI Gerundiyumu Hakkında (s.67)*
- Türkçede –prAK Zarf-Fiili (s.77)*
- Tatarca Kısa Dil Bilgisi (s.81)*
- Başkurtça Kısa Dil Bilgisi (s.167)*
- Kırım-Tatar Türkçesinde Sıfır Morfem (s.231)*
- Kuzey Batı Türkçesinde –nI Ekli Zaman Zarfları (s.237)*

Yine çeşitli dergilerde ve kitaplarda yayınlanan on dokuz makaleden oluşan ve 190 sayfayı içine alan kitabın ikinci ana bölümü olan **söz varlığı ve sözlük** bölümünde ise sıra ile şu makaleler yer almaktadır:

- Yarlık Sözü Hakkında (s.247)*
- Türkçede Yardım Sözü – Köken Bilgisi ve Kavram Alanları (s.253)*
- Barış-/Barış Sözü Hakkında (s.259)*
- Orhun Yazıtlarındaki İçik- Üzerine (s.265)*
- Or ~ Tor ~ Çor ~ Söзleri Hakkında (s.269)*
- Türkçede Soru ve Belirsizlik (s.273)*
- Ortak Türkçe Söz Varlığı Denemesi (s.283)*
- Kâşgarlı Mahmud ve Panteleymon Krestoviç Juze (Al-Jawzi Bandali Saliba) (s.301)*
- Bugünkü Kıpçak Türkçesi Ortak Söz Varlığı Denemesi (s.309)*

- K. K. *Yudahin Sözlüğüne Göre Kırgızca Söz Varlığı* (s.341)
Başkurtça Söz Varlığı Üzerine Notlar (s.351)
Sibirya Tatarcası Söz Varlığı Üzerine Notlar (s.361)
Karay Türkçesinde Eski Unsurlar (s.367)
Tatar, Başkurt ve Kazak Sözlükleri (s.373)
Türkçe-Rusça İlişkilerine 1552 Dönün Noktasından Bir Bakış (s.391)
Tatarca-Rusça İlişkilerinde Geri Dönen Alıntılar (s.401)
Türkçede Rumca ve Yunanca Alıntılar Üzerine (s.407)
Fincedeki Türkçe Alıntılar (s.415)

Eserin hem dilbilgisi hem de söz varlığı ve sözlük isimli ana bölümlerindeki makalelerin her birinin sonunda, bu makalelerin daha önce nerede yayımlandıkları da künye olarak verilmiştir. Yazarın diğer makaleleri arasından seçilerek “**Türkçe Yazıları**” kitabına alınan yukarıdaki makaleler bile Prof. Dr. Mustafa ÖNER’ in çalışma alanının genişliği hakkında okuyuculara bir fikir vermektedir.

“*Her yiğidin ayrı bir yoğurt yiyişi vardır.*” derler. Yukarıda isimlerinden bahsettiğimiz makaleleri okuyanlar da hocamızın her makalesinde bir suyun akışı gibi bizi alıp götüren düşüncelerin akışını ve düzenini yani hocamızın kendine has üslubunu hemen fark edeceklerdir. Pek çok makale adeta giriş gelişme ve sonuç planı gibi numaralandırılmıştır. Giriş bölümü 0 (sıfır) ile başlar yazının ana düşüncelerini oluşturan fikirler, birer alt başlık gibi 1, 1.1, 1.2, 2, 2.1 vb. şekilde numaralandırılarak ilerlerken siz de anlatılmak istenenleri hiç zorlanmadan kolaylıkla izleyebiliyorsunuz. Hocamızın makalelerinin pek çoğunda görülen bir başka güzellik de pek çok bilginin formüleştirilmesidir. (*morfolojik yol= söz+ek vb. s.9*) Uzun uzun cümlelerle anlatılacak bir kavram görsel olarak daha kalıcı bir şekilde ifade edildiği için öğrenme de kolay olmaktadır. Zaten bilimsel yazıların amacı ortaya yeni bir şeyler koymak ve bunları en iyi şekilde kavratmak olduğuna göre “**Türkçe Yazıları**” kitabında toplanan makalelerin hepsinde bu özelliklerin fazlasıyla olduğunu söyleyebiliriz.

Kitabın ilk bölümünün ilk makalesi olan “*Türkçede İsimden Fiil Yapımı Üzerine Notlar*” (s.9-25) adlı makalede yukarıda bahsetmeye çalıştığımız düzeni ve üslubu görebilirsiniz. Makalenin akışının genelden özele doğru gittiğini söyleyebiliriz. Bahsedilen makalede 0 (sıfır) olarak numaralandırılan yazının giriş bölümünde, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra ana dili imkânlarını genişletmenin yani “söz yapımı”nın Türkçecilik hareketinde büyük yer tuttuğundan, Türk Dil Kurumunun yayımladığı ilk kitap ve süreli yayınların araştırma konularının da bunu gösterdiğinden bahsedilip Türkçenin tarihî devirleri veya lehçeleri üzerine yazılmış pek çok gramerde söz yapımı konusunun yer aldığından, bu çalışmaların yöntemlerinin nasıl olduğundan bahsedildikten sonra, gramer yazarlarımıza eklerin üretkenliği hakkında fikir verecek tarihî ve çağdaş metinlerin gramer dizinlerinin olmamasından dolayı sözlerin veya

eklerin kullanım sıklıklarının tespit etme imkânının eskiden olmadığı ancak bugünkü Türk dili araştırmalarının ulaştığı verimleri kullanarak hiç değilse ana hatları ile herhangi bir morfemin kullanım şeklini ve oranlarını belirleme imkânına sahip olduğumuz belirtilmektedir. 1. şekilde numaralandırılan diğer bölümde Türkçede söz yapımının esasen üç türünden (morfolojik yol, sentaktik yol, semantik yol) kısaca bahsedip yazının konusu isimden fiil yapımı olduğu için isimden fiil yapım ekleri ve ismi fiilleştiren yardımcı fiiller ile yetinileceği belirtilmiştir. 1.1 bölümünde Türk yazı dilinin ilk örneklerinden itibaren isimden fiil yapan belli başlı ek kadrosu, 1.2 bölümünde ise ismi fiilleştiren belli başlı yardımcı fiiller verilmiş ve bir fiilin yardımcı bir fiil haline geliş aşaması adeta formülize edilip anlatılarak aslında yardımcı fiil kuruluşunda sentaktik dizimin (yardımcı unsur+asıl unsur), zamanla yerini morfolojik dizime (asıl unsur+yardımcı unsur) bıraktığı böylece hem yardımcı fiil kuruluşunun hem de isimden yapım ekiyle yapılmış fiillerin denk hale (yok bol- = yok+ad- > asıl unsur+yardımcı unsur) geldiği belirtilmiştir. Bu genel açıklamalardan sonra da makalede izlenecek yol açıklanmıştır. Gramer dizinleri yapılmış dil anıtları aynı fonksiyonu taşıyan isimden fiil yapım ekleri ile ismi fiilleştiren yardımcı fiiller metinlerde yan yana izlenmiş ve oranları tespit edilerek tarihî gelişmeye veya metinden metine değişen oranları çıkarılarak bazı sonuçlara varılmıştır. Bu çalışma için Türkçenin her dönemine ışık tutacak dizinleri yapılmış hangi eserlerin tarandığı (toplam 13 eser) belirtildikten sonra 2. bölümünde Türk dili anıtlarında isimden fiil yapımı başlığı ile sırasıyla ele alınan eserde sentaktik ve morfolojik fiil yapımı oranlarının hem toplam yüzdesi hem de tek tek her yardımcı fiil ve her ek için kullanım sıklığı sayılarla ifade edilmiştir. Sadece sayıların verilmesiyle yetinilmemiş bu oranlarla ilgili yorumlar da yapılmıştır. Örneğin Nehcü'l Feradis'te sentaktik fiil yapımının (%80) morfolojik fiil yapımına (%20) göre daha fazla olması, eserin mensur bir eser olması ve İslâmî terminolojinin büyük bir miktarda alıntı sözlerle temsil edilmesine bağlanmıştır. Her eser için benzer çalışma yapılmış ve 3. bölüm olan sonuç bölümünde de isimlerden morfolojik yolla fiil yapımının dil tarihi içinde giderek azaldığı yapımın bu şubesi yerine, ismin sentaktik yolla (yardımcı fiil kullanılarak) fiilleştirildiği belirtilmiştir. Hocamızın makalelerini okuyanları, bu makalede de olduğu gibi sonda bir ödül bekler. Hocamız araştırılması gereken konularla ilgili diğer araştırmacılara adeta bazı ipuçları fısıldar. Bu makaledeki ipucu benzer çalışmanın fiilden fiil yapımı üzerinde yapılmasının da faydalı olacaktır. Alın size yeni bir makale konusu! Unutmadan söyleyelim daha önce belirttiğimiz gibi her makalenin sonunda bu makalenin daha önce hangi dergide yayımlandığına dair künye de verilmiştir. [Türkçede İsimden Fiil Yapımı Üzerine Notlar. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3, Sayı1, (Mart 2006) Mak.7, 60-76]

Eserin ikinci bölümünde yer alan “*Bugünkü Kıpçak Türkçesi Ortak*

Söz Varlığı Denemesi” (s.309-341) adlı makalede olduğu gibi eserdeki bazı makalelerde yazar, çeşitli tablolardan da yararlanmışır. Örneğin söz varlığı karşılaştırılması yapılırken “al-“ filinin, Gülistan Tercümesi, Türkiye Türkçesi, Rusça, Tatarca, Başkurtça, Karaçay-Balkarcadaki şekillerinin ne kadar örtüştüğü tablo üzerinde gösterildiği için konu çok daha net ortaya konulmuş oluyor.

Prof. Dr. Mustafa ÖNER’ in “**Türkçe Yazıları**” kitabının ne kadar nitelikli bir eser olduğunu görmek için **kaynaklar ve kısaltmalar** başlığını taşıyan bölüme şöyle bir göz gezdirmek yeterli olacaktır. 26 sayfadan oluşan bu bölümde, hepsi birbirinden değerli toplam 522 yerli ve yabancı kaynağı görebilirsiniz. Özellikle Türk dili çalışmalarına yeni başlayanlar, adını duydukları ama tam künyesini bilemedikleri alanın temel kaynaklarının künyelerine ulaşmak için bile bu esere başvurulabilirler. Kitabın toplam sayfa sayısından bile fazla olan kaynak sayısı ile “**Türkçe Yazıları**”, Türk dili araştırmacılarının çok istifade edeceği temel bir başvuru kitabı olacağını şimdiden gösteriyor.

Eserin son 19 sayfası ise kitaptaki eklerden özel isimlere kadar çeşitli kavramların geçtiği sayfa numaralarıyla birlikte verildiği **dizin** bölümüne ayrılmıştır. Dizin bölümünün de araştırmacıların oldukça istifade edeceği bir bölüm olduğunu düşünmekteyiz. Bu dizin sayesinde araştırmacılar, yazarın bu kitaba aldığı makalelerinde kendi araştırma konuları ile ilgili kavramların olup olmadığını, varsa hangi sayfalarda bulabileceklerini zahmetsizce belirleme imkânına sahip olmaktadırlar.

Daha önce başka araştırmacılar da yıllarca yazdıkları makalelerini tek çatı altında toplayan kitaplar oluşturdular. Ancak “**Türkçe Yazıları**”, gerek kitabın sonundaki kaynaklar ve dizin bölümlerinin varlığı gerekse her makalenin sonunda makalenin daha önceki künyesinin verilmesiyle bile diğer yayınlara göre ayrı bir yerde duracak gibi görünüyor.

Sonuç olarak belli başlı özellikleri ile tanıtmaya çalıştığımız ülkemizin en üretken bilim adamlarından olan ve çok sayıda öğrenci yetiştiren sayın hocamız Prof. Dr. Mustafa ÖNER’ in “**Türkçe Yazıları**” adlı eseri, yazarın uzun birikimlerinden bazılarını bir araya toplayan dolayısıyla araştırmacıların farklı zaman dilimlerinde, farklı dergi ve kitaplarda yayınlanan makalelere kolaylıkla ulaşmalarına olanak veren bir eser olmasıyla her araştırmacının kitaplığında bulunması gereken bir kaynak eser. Özellikle kitapta bulunan *Tatarca Kısa Dil Bilgisi* (s.81) ve *Başkurtça Kısa Dil Bilgisi* (s.167) isimli, aslında her biri ayrı bir kitapçık olabilecek bu makaleler, hocamızın pek çok eseri gibi Çağdaş Türk Şiveleri üzerinde çalışmayı düşünenlerin ve çalışanların sonsuz bilim yolculuğuna çıkarken yanlarından ayırmayacakları azıkları olacaktır.